

Oppivat alueet ja eurooppalainen politiikka: sosiologinen analyysi

PETER JARVIS

Perustellun näkemyksen mukaan globaalin kapitalismin voimia ei ole enää mahdollista kesyttää, kun ne on kerran päästetty irti. Hallituksille jää vain sellaisten toimintamallien löytäminen, joilla globalisaation vaikutuksia voidaan pehmentää. Elinikäistä oppimista edistävä politiikka nähdään yhtenä tällaisena pehmentävänä tekijänä. Hallitukset ovat juuttuneet puun ja kuoren väliin – ne tarvitsevat globaalin kapitalismin tukea saadakseen maahan työllistyvyyttä ja vaurautta, mutta niillä on myös tarve suojella väestöjään juuri niiltä samoilta voimilta, joita ne toisaalla houkuttelevat ja rohkaisevat.

Joskus akateemisen aikuiskasvatustajan urani alussa kuulin hyvin tunnetun ja pitkän uran tehneen professorin sanovan vierailuluennollaan meille opiskelijoille, että mikään hallitus ei koskaan tule tarjoamaan aikuiskasvatukselle todella laajamittaista rahoitusta. Hallitukset eivät halua koulutettua väestöä – kouluttamatonta kun on niin paljon helpompi hallita. Kun otamme huomioon ne sosiaaliset olosuhteet, jotka tuon väitteen esityshetkellä vallitsivat, oli hän tietenkin osittain oikeassa. Hän olisi kuitenkin voinut lisätä, että juuri samasta syystä kaikkein demokraattisimmat hallitukset tukevat aikuiskasvatusta.

Suurin osa yhteiskunnallisista muutosliikkeistä saa alkunsa työväenluokan ihmisistä. He pyrkivät saattamaan huolensa ja ongelmansa ylempien tahojen tietoon yrittäessään saada hallituksen vakuuttuneeksi asiansa tärkeydestä. Näiden kahden välillä on aina potentiaalinen konflikti, ja yhteiskunnalliset muutosliikkeet pitivät tarkoituseriään demokratian olennaisena osana. Näistä liikkeistä nousivat työväenluokan johtohenkilöt, joista monet sittemmin löysivät paikkansa hallintokoneiston piiristä.

Kahden viime vuosikymmenen aikana olemme todistaneet täyskäännöstä: nyt hallitukset tukevat aikuiskasvatusta – joskin hiukan eri muodossa – ja näyttävät pyrkivän määrittelemään demokratian asialistaa (ks. esim. EC 2001) esimerkiksi yrittämällä saada ihmiset mukaan poliittiseen prosessiin ja rohkaisemalla paikallisia aloitteita, kuten oppivia alueita. Viimeksi mainitun haluan sijoittaa uuden, elinikäisen oppimisen yhteiskunnallisen liikkeen piiriin. Kutsun sitä siis uudeksi yhteiskunnalliseksi muutosliikkeeksi ennemmin kuin vain yhteiskunnalliseksi muutosliikkeeksi (Abercombie, *et al* 2000; Jarvis 2007). Miksi näin on tapahtunut, sitä kysymystä haluan tässä pohtia. Mikä oikein on muuttunut – sillä olisi liian helppoa vain nokkelasti todeta aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen yksinkertaisesti valtavirtaistuneen. Tietenkin ne ovat valtavirtaistuneet, mutta miksi näin on tapahtunut?

Vastaukseksi voisi tarjota kaikenkattavaa isku-lausetta – globalisaatiota. Mutta jos vastaamme kysymykseen näin, meiltä jää huomaamatta sekä politiikan että käytännön tasolla tapahtuvan muutoksen merkittävyys. On useita eri näkökohtia, jotka on saatava näkyville kun etsimme vastausta tähän kysymykseen. Ensin meidän on kuitenkin tarkasteltava globalisaation prosessia. Tämä voidaan tehdä monella eri tavalla.

Vastaukseksi voisi tarjota kaikenkattavaa isku-lausetta – globalisaatiota. Mutta jos vastaamme kysymykseen näin, meiltä jää huomaamatta sekä politiikan että käytännön tasolla tapahtuvan muutoksen merkittävyys. On useita eri näkökohtia, jotka on saatava näkyville kun etsimme vastausta tähän kysymykseen. Ensin meidän on kuitenkin tarkasteltava globalisaation prosessia. Tämä voidaan tehdä monella eri tavalla.

Globalisaation prosessi

Beck (2000, 11) on esittänyt, että globalisaatio on ”*prosessi*, jossa monikansallisesti toimivat tahot. Niillä voi olla erilaisia valtapyrkimyksiä, tavoite-suuntia, identiteettejä ja verkostoja, jotka ylittävät suvereenien kansallisvaltioiden rajoja ja rauhuttavat niiden autonomiaa” (kursivointi on Beckin oma). Näin sanomalla hän erottaa globalisaation globaalista ideasta. Friedman (1999, 7) toteaa:

Globalisaatio ei ole ilmiö. Se ei ole vain jokin ohimenevä trendi. Tänä päivänä se on kattavin ja keskeisin käytännössä jokaisen valtion sisäpolitiikkaa ja kansainvälisiä suhteita muokkaava kansainvälinen järjestelmä.

Friedman väittää, että globalisaatio on maailmanjärjestyksenä korvannut ’ kylmän sodan järjestelmän, ’ mutta mitä globalisaatio tarkkaan ottaen on, on monimutkaisempi kysymys. Globalisaatiosta on lukuisia teorioita, ja vaikka tämä ei olekaan oikea yhteys tarkastella niitä syvemmin, on meidän kuitenkin syytä olla niistä tietoisia. Sklair (1991, 27–36) luokittelee globalisaatioteoriat viiteen ryhmään:

- imperialistinen ja uusimperialistinen;
- modernisaatio ja uusevolutionistinen;
- uusmarxilainen (mukaan lukien riippuvuusteoriat);
- maailmanjärjestys (sekä teoria työn uudesta kansainvälisestä jakautumisesta);
- tuotantopateoria

Imperialistinen teoria väittää pohjimmaltaan, että suurimmat valtakeskittymät ovat taistelleet uusista markkinoista ja mahdollisuuksista laajentaa poliittista, kulttuurista ja taloudellista vaikutusvaltaansa (ks. Galtung, 1971). Tämä kehitys voidaan nähdä joko länsimaistumisena tai, ehkä merkittävämmän, amerikkalaistumisena.

Modernisaationäkökulma puolestaan esittää, että alikehittyneiden yhteiskuntien rajoitukset ovat seurausta niiden perinteistä, kun taas modernit yhteiskunnat kykenevät kurkottamaan perinteidensä asettamien rajojen ylitse. Tämän kyvyn ja perspektiivin nähdään todennäköisesti syntyneen teollisen vallankumouksen seurauksena. Se on tehnyt moderneille yhteiskunnille mahdolliseksi kasvaa ja kehittyä, kun niitä johtamassa on ollut rationaalisia innovaattoreita –

yleensä sellaisia, joiden kulttuuriperintö kumpuaa protestanttisesta etiikasta (ks. Weber, 1930) ja joiden tietopohjan muodostavat luonnontieteet.

Uusmarxilaisista teorioista näkyvimmin muodostavat riippuvuusteoriat. Sklair on esittänyt, että näitä ovat riippuvaisen alikehityksen, riippuvaisen kehityksen ja riippuvuussuhteen päinvastaiseksi vaihtumisen teoriat (ks. Bornschier 1980). Nämä teoriat ovat selvästikin lähellä imperialistisia teorioita. Muut uusmarxilaiset teoriat eivät kuitenkaan aseta aivan näin suurta painoa riippuvuudelle, vaikka niissä tiedostetaan sen tärkeys. Wallenstein (1974) esittää maailmanjärjestysteoriassaan, että työ on kansainvälisesti jakautunut maailman keskus-periferia -mallin mukaisesti. Tämä on nähtävissä sekä kansainvälisissä suuryrityksissä että kansainvälisessä muuttoliikkeessä, mutta kuten modernisaatioteoriassakin, lopullinen analyysi vähättelee yhtälössä vallan roolia.

Tuotantopateorioissa puolestaan esitetään, että alikehittyneisyyden syyt löytyvät kyseisten maiden sisältä eikä niinkään siitä asemasta, joka maalla on suhteessa globaaleihin rakenteisiin.

Tavallaan nämä kaikki teoriat tunnustavat yhteiskunnan muodostaman taloudellisen instituution keskeisyyden, vaikkakin ainoastaan imperialistinen ja marxilainen malli suuntaavat erityishuomiota niiden toimijoiden valtaan, jotka tätä instituutiota kontrolloivat. Yhdistelmä näitä kahta teoriaa onkin näkemykseni mukaan se väline, jolla voidaan tyydyttävästi selittää globaali valta nykyajan yhteiskunnassa. Kaikki yllä mainitut teoriat tarjoavat kuitenkin joitakin selitysmalleja, jotka ovat arvokkaita, kun pyrimme ymmärtämään globalisaatioprosessia.

On kiintoisaa havaita, että käsiteltyään globalisaatiota ensin talouden, politiikan ja kulttuurin näkökulmista King (2004, 50) määrittelee sen ei-taloudellisella ja epäpoliittisilla tavalla ”avaruudelliseksi käsitteeksi, jonka puitteissa aika ja tila ovat tiivistyneet”. Tällaisesta määritelmästä jäävät pois kaikkinaiset prosessia koskevat arvoarvostelmat. Samassa kirjassa Gibbons (2004, 101) esittää, että globalisaatio on ”tiedollisten ratkaisujen, tai innovaatioiden, matkimista ja käyttöön soveltamista niiden levitessä maasta toiseen”. Tämän kaltaiset määritelmät jättävät huomiotta tärkeitä ja keskeisiä globalisaatioprosessin ongelmakysymyksiä, joten niiden pohjalta tehdyt johtopäätökset ovat toisinaan vähemmän osuvia. Voikin olla, että globalisaation käsite on parhaiten

ymmärrettävissä yhteiskunnallis-teknologisenä ilmiönä, jolla on syvälle ulottuvia poliittisia ja kulttuurisia seurauksia.

Jos lähtisimme liikkeelle uusmarxilaisesta näkökulmasta, esittäisimme että globalisaation ytimessä ei enää sijaitse yksin taloudellinen instituutio, sillä sinne ovat tunkeutuneet myös teknologia ja informaatioteknologia. Informaatioteknologia on todellakin tehnyt mahdolliseksi tilan ja ajan uudelleenjärjestelyn. Yhdessä ne muodostavat globaalin alarakenteen (global sub-structure) keskeisimmät osatekijät. Se, että hyväksymme tällaisen marxilaisen yhteiskuntarakenteen analyysin, ei tarkoita sitä, että meidän olisi myös omaksuttava muutkin marxilaisen teorian piirteet kuten hegeliläinen dialektiikka tai luokattoman yhteiskunnan esiinnoisuus. Taloudellisen instituution ja informaatioteknologian yhdistelmä osoittaa meille, mistä suunnasta globaali valta löytyy. Se löytyy suurimmaksi osaksi niiltä, jotka hallitsevat kumpaakin.

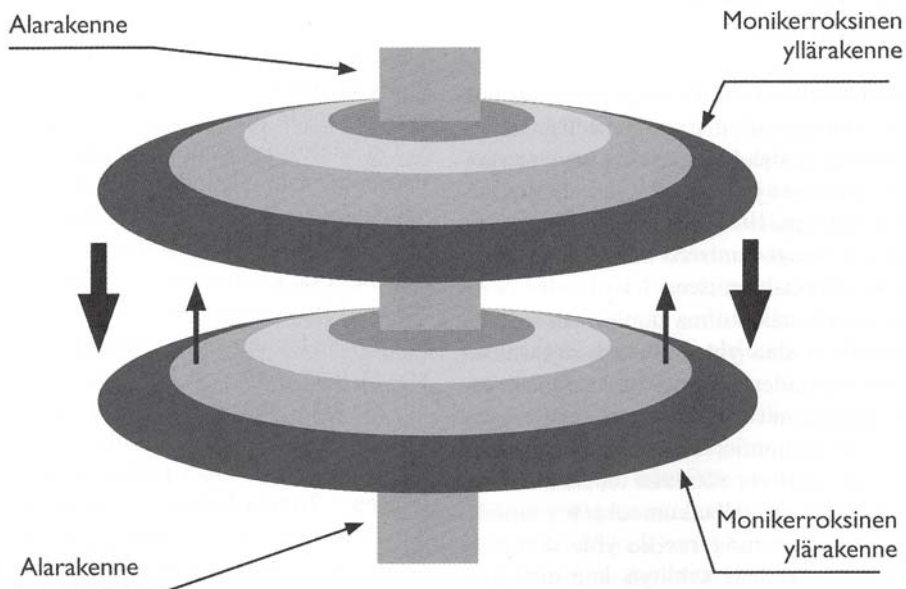
Niin tai näin, imperialistisella analyysillä on ollut huomattava selitysarvo viime vuosikymmenen tapahtumille, missä USA on nostaessa itsensä ainoaksi globaaliksi imperiaaliseksi voimatekijäksi. Yhdysvaltain poliittisen ja sotilaallisen imperialistisen vallan ja taloudellista ja teknologista alarakennetta hallitsevien tahojen suhde on vaikea tarkkaan määritellä, mutta on selvää, että

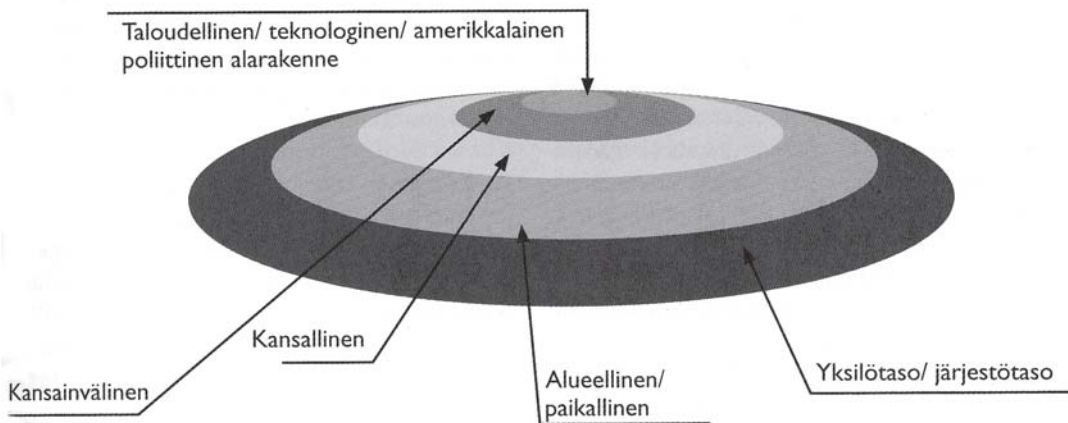
ne monissa tapauksissa työskentelevät tiiviissä yhteisrintamassa [*hand-in-glove*]. Avoimempi kysymys on sen sijaan se, kontrolloiko itse asiassa taloudellinen ja teknologinen alarakenne USA:n poliittista ja sotilaallista toimintaa. Joka tapauksessa amerikkalainen imperialismi ylläpitää ja tukee yhteiskunnallis-teknologista alarakennetta siinä määrin, että olen valmis väittämään sen tulleen tämän osaksi. Mutta on toki mahdollista, että kyse on vain maailman kehityksen ohimenevästä väli-vaiheesta.

Voidaksemme ymmärtää, miten alarakenne voi vaikuttaa maailmaan standardoivasti, mutta siten, että jokaisella maalla säilyy silti jotakin niiden itsenäisyydestä, jopa suvereenisuudesta, voimme tarkastella seuraavia globaalin maailman kaavamaisia kuvaajia.

Mallin (kuvio 1) merkitys on siinä, että se esittää globaalin alarakenteen kaikki eri valtiot lävistävänä ytimenä – se siis ulottaa keskitetyn valtansa jokaiseen maahan, ja on siis tällä tavoin yhtenäistävänä vaikuttava voima. Se koostuu ensisijaisesti taloudellisesta järjestelmästä, mutta myös teknologisesta, etenkin informaatioteknologiasta. Sitä hallitsevilla on globaalia valtaa. Tämä valta on keskittynyt ylikansallisiin yrityksiin, joiden johtajia ei ole valittu demokraattisilla vaaleilla. Silti he ovat yritystensä johtamisen kautta hyvin vaikutusvaltaisia koko maailmassa. Näitä voimia

Kuva 1. Globaali yhteiskuntamalli

Kuvio 2. Monikerroksinen yhteiskuntamalli²

tukee ainoa supervalta – USA – joten kuviossa olisi mahdollista sijoittaa USA maailman maiden hierarkian huipulle kuvion ylimmäiseksi kiekoksi, mutta vaihtoehtoisesti sen voisi sijoittaa osaksi kaiken läpäisevää alarakennetta. Tällä historian hetkellä pidän henkilökohtaisesti USA:ta ennemminkin globaalin alarakenteen osana, mutta Kiinan ja ehkä myös Intian kasvaessa sen asema saattaa helposti muuttua.

Valta on siis keskittynyt globaaliin alarakenteeseen, mutta sitä voidaan käyttää myös maiden välillä politiikan, kaupan, ulkomaanavun ja muiden kansainvälisten mekanismien kautta.

Suuri alaspäin osoittava nuoli kuvaa sitä, että maailman 203 valtion (lähde: UNESCO, 2006) välillä on valtasuhde, kun taas kaksi mustaa ylöspäin osoittavaa nuolta kuvaavat globalisaation voimien vastustamista. Olisi tosin oikein todeta, että globaalin valtarakenteen eri tasoilla on myös maablokkeja, joiden joukossa G8:aan kuuluvat maat muodostavat kaikkein voimakkaimman kerroksen. Näiden talouden ja tekniikan voimatekijöiden todellinen globaali kohtauspaikka on kuitenkin maailman talousfoorumi, joka pidetään joka talvi hiihtosesongin aikaan Davosissa Sveitsissä. Kuviossa siis jokainen kerros edustaa yksittäistä valtiota, jonka keskuksen lävistää globaali alarakenne, ja jokainen valtio voidaan nyt kuvata seuraavalla tavalla.

Toiseksi voimakkain kerrostuma kussakin yhteiskunnassa saattaa hyvinkin olla kansainvälinen kerrostuma, sillä kansainväliset toimijat kuten Euroopan Unioni ja maailmanpankki kykenevät painostamaan kansallisia hallituksia huomattavan

voimakkaasti. Kansallisiin hallituksiin kohdistuvat siis sekä sosiaaliset paineet, joiden lähde on globaalissa alarakenteessa, että näiden kansainvälisten toimijoiden harjoittama politiikka.

Olisi tietenkin ollut mahdollista lisätä muutamia kehä jo lueteltujen kerrostumien ympärille, jotta kokonaisuuden monimutkaisuus tulisi paremmin esiin, mutta selvyuden vuoksi olen tyytynyt yksinkertaisempaan malliin. Samalla olen kuvannut kerrostumat hierarkkisesti tähdentääkseni, ettei kyse ole ainoastaan maantieteellisistä seikoista, vaan myös ytimeistä kohti ulkokehää suuntautuvasta valtahierarkiasta. On tosin tiedostettava, että valta ei ole yksisuuntainen prosessi, sillä demokratian luonteen mukaisesti alemmat tasot voivat olla ja niiden tuleekin olla myös proaktiivisia. Samalla huomaamme kuitenkin ihmisillä myös passiivista vastarintaa hierarkian taholta kohdistuvia paineita kohtaan. Yksilötkin voivat luonnollisesti käyttää suurempaa valtaa, mutta muissa yhteiskunnan kerroksissa ainoastaan järjestöjen puitteissa. On kuitenkin nähtävissä, että yksilön yhteiskunnallinen asema ja vaikutusvalta, jota hänellä sen seurauksena on, riippuvat jossain määrin hänen suhteestaan alarakenteeseen (ks. Jarvis 2007, jossa perusteellisempi analyysi globalisaatiosta).

Eräitä globalisaatioprosessin vaikutuksia

Kuvioissa näkyy eräs globalisaation merkittävä vaikutus, joka on tärkeä kun yritämme ymmärtää, miksi hallitukset rohkaisevat kaikkia demokraatti-

sen toiminnan muotoja – myös oppivia alueita. Perinteisissä kansallisvaltioteorioissa hallitus hallitsi suvereenia aluetta, mutta globaalissa maailmassa kansallinen suvereniteetti on kadonnut. Voimme nähdä kaksi kerrostumaa, jotka näyttävät olevan kansallista hallitusta vahvempia missä tahansa yhteiskunnassa: globaali alarakenne ja kansainvälinen taso. Euroopan unionin jäsenmaiden hallitukset ovat – aivan vapaaehtoisesti – luovuttaneet osan vallastaan Brysselille, mutta on myös monia muita kehittyviä yhteiskuntia, jotka ovat joutuneet kehitysavun tai kauppasopimuksen ehtona luovuttamaan valtaansa esimerkiksi maailmanpankille tai IMF:lle.

Vieläkin merkittävämpää on kuitenkin se, että suurimmassa osassa maailman maita globaalilla alarakenteella – joka siis koostuu taloudellisia ja teknologisia instituutioita kontrolloivista epädemokraattisista voimista, joita USA:n poliittinen ja sotilaallinen voima tukee – on enemmän valtaa kuin maiden demokraattisesti valituilla hallituksilla. Tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa on vahvoja epädemokraattisia voimia, joiden valta ei ole ensi kädessä poliittista eikä siitä myöskään keskustella avoimesti.

Taloudellinen vaikutus: Ne, jotka hallitsevat alarakennetta, hallitsevat myös sekä taloudellisia että teknologisia instituutioita. Tämä tarkoittaa, että ne myös hyvin suurelta osin määräävät jossakin maassa vallitsevan työllisyyden tason, päättävät mitä tuotetaan ja mihin tuotanto sijoitetaan. Ne etsivät maita, jotka ovat niiden tuotantopyrkimyksille edullisia – siis maita, joissa on koulutettua työvoimaa, joka ei ole järjestäytynyt ammattiyhdistysliikkeisiin, korkea työttömyysaste, hyvät resurssit ja infrastruktuuri, matala yritysverotaso sekä hyviä kannustimia maahan sijoitettavalle pääomalle.

Jos tällaisia olosuhteita ei ole, hallitukset pyrkivät varmistamaan, että tilanne korjaantuu niin, että yritykset saataisiin houkutelua sijoittamaan heidän maahansa – ja juuri tästä nousevat valtaiset ponnistelut luoda hyvin koulutettu työvoima elinikäisen oppimisen kautta. Paradoksaalista on, että kun sijoitus on tehty, tulee yhteiskunta riippuvaiseksi yrityksestä (yrityksistä) työllisyyden, vaurauden tuottamisen ym. kannalta. Kapitalismin toiminta ei kuitenkaan riipu yksin pääomista ja sijoittamisesta, vaan sen on myös tuotettava hyödykkeitä³ ja myytävä niitä voitolla. Koska yritysten hyvinvointi riippuu niiden myynnistä, yritykset ovat riippuvaisia markkinoista. Yritykset

eivät voi selviytyä, mikäli ne eivät kykene myymään tuotteitaan. Se puolestaan tarkoittaa sitä, että hyödykkeiden myynnin on oltava toimivaa ja tehokasta ja hinnan tuotettava mahdollisimman paljon voittoa. Elämme todellakin kulutusyhteiskunnassa.

Psykologinen vaikutus: Koska kapitalistinen järjestelmä perustuu myynnille, yksi vaihtoehto sen toimivuuden edellytykseksi olisi, että hyödykkeiden tuottajat reagoisivat markkinoiden kysyntään. Näin tapahtuisi, jos markkinat olisivat täydellisen avoimet ja vapaat. Tällainen avoin markkina ei kuitenkaan välttämättä ole kovin tehokas. Onkin paljon tehokkaampaa toimia niin, että luodaan kysyntää. Niinpä elämmekin yhteiskunnassa, jonka toiminta perustuu mainostamiselle. Tässä ei ole kyse vain tienvarsimainosten kaltaisesta näkyvästä mainonnasta, vaan myös monimuotoisesta joukkoviestimissä tapahtuvasta mainonnasta, joka onkin monien miljardien eurojen liiketoimintaa.

Televisiolla on perinteisesti ollut tärkeä rooli ihmisten vapaa-ajan viettämisessä, sillä televisio on täyttänyt karkeasti puolet ihmisten vapaasta ajasta. Britannian radio- ja televisiolähetysten vastaanottajatutkimuslautakunnan [Broadcasters Audience Research Board] mukaan television katsominen Britanniassa on lisääntynyt jonkin verran viime vuosikymmenen aikana: 25,6 tunnista viikossa kotitaloutta kohti vuonna 1993 26,1 tuntiin vuonna 2003. Oftcomin tekemän kyselytutkimuksen mukaan melkein yhdeksän kymmenestä aikuisesta Britanniassa katsoi televisiota viikon jokaisena päivänä vuonna 2003; lähes neljännes katsoi televisiota kahdesta kolmeen tuntia päivässä, ja noin yksi kymmenestä yli seitsemän tuntia päivittäin. Yli puolet aikuisista ilmoitti, että heillä oli yksi tai kaksi televisiovastaanotinta, ja lähes joka kymmenennellä oli viisi tai useampia. (Social Trends 2006, 192)

Tilastot USA:sta ovat yhtä synkkiä: tuoreen US Census Bureau'n julkaiseman kyselyn mukaan "amerikkalaiset viettävät vuonna 2007 yhteensä 65 päivää televisiota katsellen ja 41 päivää radiota kuunnellen." (Guardian, 15.12.2006). He käyttävät myös yhden viikon sanomalehden lukemiseen ja toisen internetissä surffaamiseen. Kuvittele, minkälaisen määrän mainontaa ihmiset tällä tavoin vastaanottavat.

On siis helppoa nähdä, millainen vaikutus televisiolla on kulttuurisen tiedon ja mainonnan välittäjänä jokaiseen kotiin, jokaiselle yksilölle

Britanniassa ja USA:ssa – varhaisesta lapsuudesta vanhuuteen asti. Mutta huomaamme myös, että informaatiota välitetään yhä enemmän myös muun median kuten internetin, tietokoneen ja kännykän kautta. Kasvavassa määrin ihmiset käyttävät enemmän aikaa tiedon vastaanottamiseen median kautta epäpersoonallisella tavalla kuin henkilökohtaisesti suoraan toiselta ihmiseltä – ehkä jopa enemmän kuin ottavat tietoa vastaan koulussa – mutta tämä tieto on harvoin sattumanvaraista tai kontrolloimatonta. Nykyään sen lähde on globaalin yhteiskunnan alarakenne, ja tässä mielessä se on edelleenkin huolellisesti luotua, valikoitua ja kontrolloitua, vaikka prosessin parametrit ovatkin hyvin erilaisia.

Juuri tästä informaatiosta mainonnassa on kysymys. Usein se on tarkoituksellisesti harhaanjohtavaa tietoa,⁴ jonka levittämisen tavoitteena on herättää vastaanottajissa – etenkin nuorissa – halu ostaa tietty tuote, ja tämän tiedon levittämisen keinot ovat monesti kyseenalaisia. Oli miten tahansa, halu on saatu luotua, ja se suuntaa monien vastaanottajien mielenkiintoa ja ajatuksia. Tässä prosessissa on siis kyse indoktrinaatiosta ja se pitää pystyssä nykyään vallitsevan totalitaarisen kapitalistisen yhteiskuntamme perustaa (ks. Jarvis, tuleva julkaisu), mutta samalla se myös rauhoittaa niitä, jotka ovat elämäntapaansa tyytyväisiä, sillä monet heidän haluistaan on tyydytetty. Tai, kuten Bauman (1988, 76–77) toteaa puhuessaan hyvästä elämästä:

Näitä (mainostamisen) paineita ei kuitenkaan koeta painostuksena. Niiden vaatima antautuminen lupaa ainoastaan iloa; ei vain iloa joka seuraa siitä, että antautuu jollekin itseä suuremmalle... vaan suoraviivaista, aistillista iloa: maittavaa syömistä, miellyttävää haistamista, rauhoittavaa juomista, rentouttavaa ajamista, tai iloa jonka tuottaa se, että on hienojen, säkenöivien ja silmää hivelevien esineiden ympäröimänä. Kun velvollisuudet ovat tällaisia, kuka tarvitsee oikeuksia?

Niille, jotka nauttivat tästä elämäntavasta, kulutusyhteiskunnan toimintamuoto varmasti tuntuu oikealta ja kapitalistinen tuotantjärjestelmä on turvallinen. Tämä edustaa pragmaattista suhtautumista yhteiskuntaan, ja se on yksi sosiaalisen pääoman rapautumisen syistä länsimaissa (Putnam 2000). Niinpä alarakenteen valta manipuloida väestöä kasvaa, se ohittaa valtiot ja hallitukset ja kohdistuu suoraan väestöön (ks. Jarvis, *tuleva*, jossa näitä kysymyksiä käsitellään

laajemmin).

Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen: Järjestelmän menestys johtaa siihen, että ne jotka kontrolloivat prosessia, pääsevät todennäköisemmin rikastumaan, kun taas ne, joilla ei ole muuta myytävää kuin työpanoksensa, puolestaan köyhtyvät – tämä pätee sekä yksilöihin että valtioihin. Esimerkiksi vuonna 1991 Britanniassa varakkain prosentti väestöstä omisti 17 prosenttia markkinoiden varallisuudesta, mutta vuoteen 2002 sen osuus oli noussut 23 prosenttiin. Vastaavasti köyhin 50 prosenttia väestöstä omisti kahdeksan prosenttia varallisuudesta vuonna 1991, mutta vuoteen 2002 sen osuus oli laskenut kuuteen prosenttiin.

Sama kehitys nähdään valtioiden tasolla, sillä samalla vuosivälillä Luxemburgin bruttokansantuote henkeä kohti kohosi 25 200 eurosta 45 500 euroon ja Liettuan puolestaan 7460 eurosta 9800 euroon. Näin ollen Liettuan henkeä kohti laskettu bruttokansantuote oli 29,6 prosenttia Luxemburgin vastaavasta vuonna 1991, mutta vain 21,5 prosenttia vuonna 2002. Sekä maiden että yksilöiden tasolla rikkaat vaurastuvat siis suhteellisesti enemmän kuin köyhät (Social Trends 2006, 84–85). Jos suuntaamme tarkastelumme Euroopan ulkopuolelle, kärjistyvät vastakohtat vielä entisestään. Lisäksi tiedämme, että vuonna 2002 työllisyysaste oli läntisen Euroopan maissa keskimäärin noin 70 prosenttia, kun köyhemmissä maissa se oli alle 60 prosenttia (Social Trends 2006, 53). Bauman (1998, 41) kommentoi tilannetta seuraavasti:

...samalla kun köyhät köyhtyvät, erittäin rikkaat – nuo kuluttajan arvojen perikuvat – rikkastuvat entisestään. Samalla, kun kaikkein tuoreimman 'talousihmeen' kokeneen maan, Britannian, asukkaiden köyhin viidesosa pystyy ostamaan vähemmän kuin vastaava väestönosa missään muussa länsimaassa, vaurain viidesosa kuuluu Euroopan rikkaimpaan ja nauttii ostovoimasta, joka vastaa legendaarisen rikkaan Japanin eliitin ostovoimaa. Mitä köyhempiä ovat köyhät, sitä korkeampia ja eriskummallisempia ovat ne elämäntapamallit, joita heidän eteensä asetetaan ihailtavaksi, tavoiteltavaksi ja matkittavaksi.

Näin siis markkinat nykyisellään toimivat – rationaalisesti mutta vailla moraalia – samalla hallitukset kuitenkin tiedostavat, että akateemisesti kor-

keasti pätevyityneillä on huomattavasti suurempi todennäköisyys olla työllistyneinä kuin kouluttamattomilla tai vajavaisesti pätevyityneillä (Social Trends 2006, 53). Voidaan siis nähdä, että sekä sosiaalinen eriarvoisuus että sosiaalinen syrjäytyminen ovat suhteessa yksilöiden koulutus-tasoon. Niinpä sekä Euroopan Unioni että kansalliset hallitukset ovat pyrkineet lisäämään kaikkien kansalaisten osallistumista koulutukseen, jopa siinä määrin, että Britanniassa on esitetty koulun päättämisiään nostamista 18 vuoteen. Koulutus nähdään siis avaimena yhteiskunnassa osallistumisen oveen, vaikka se ei tosiasiansa ole kuin yksi askelma portaissa kohti sosiaalista tasa-arvoa.

Kulttuurinen näkökulma:

Koska alarakenne pyrkii tuottamaan hyödykkeensä mahdollisimman halvalla missä päin maapalloa tahansa, on nähtävissä myös standardisoinnin tiivistymistä. Beck (1992, 130–131) puhuu siitä, miten yksilöllistyminen on johtanut yksilöiden riippuvuuteen instituutioista, ja kuinka nämä puolestaan pyrkivät standardoimaan sekä kaikkinaiset menettelytavat että tuotteet. Tämä prosessi on sittemmin edennyt vielä paljon pidemmälle kielen, viihteen ym. standardoitumisena. Lopulta se johtaa yksilöt etsimään omaa yksilöllisyyttään monenlaisin eri tavoin, muun muassa suuntaamalla huomionsa uudestaan paikalliseen – paikalliseen kieleen, tapoihin jne. Glokalisatio on itsessään nivoutunut globalisaatioon (Robertson 1995).

Juuri tässä tilanteessa, jossa valtio ei enää ole suvereeni vaan tarvitsee taloudellisen alarakenteen investointeja, valtiot väittävät olevansa yhteistyössä tuon maailman kanssa. Tämän kumpanuussuhteen korostaminen on poliitikkojen tapa tunnustaa, että he ovat menettäneet oman yhteiskuntansa suvereenin hallinnan ja tarvitsevat alarakenteen taloudellista tukea.

Reaktioita globalisaatioon

Habermas (2006, 81) esittää, että kansallisella tasolla globalisaatioon on esiintynyt kahta reaktiotapaa: ‘pehmentäminen’ ja ‘kiinni kirittäminen’. Jälkimmäisellä hän tarkoittaa sitä epämääräistä toivetta, että politiikka saisi jossakin vaiheessa kiritä kiinni karkuun päässeet markkinat ja pystyisi säätelemään niitä – ehkäpä toive, että EU tekisi sen – kun taas ensin mainitussa oletetaan, että kun globaalin kapitalismin voimat on päästetty irti, ei niitä ole mahdollista enää kesyttää. Hallituksille

jää vain sellaisten toimintamallien löytäminen ja käyttöönotto, joilla globalisaation vaikutuksia voidaan pehmentää. Tämän lähestymistavan ovat monet hallitukset ja kansainväliset järjestöt selvästikin omaksuneet, ja elinikäistä oppimista edistävä politiikka nähdään yhtenä tällaisena pehmentävänä tekijänä, joka auttaa ihmisiä pois yhteiskunnan tuelta ja työelämään.

Habermas kenties yleistää liikaa puhuessaan vain kahdesta reaktiotavasta, sillä eräät hallitukset ja muut organisaatiot ovat pyrkineet tuomaan joitain eettisen ja moraalisen keskustelun näkökohtia oppimisprosesseihin, vaikka ovatkin samalla hyväksyneet globalisaation aseman, ja Habermas on itsekin tehnyt näin useissa yhteyksissä. Lisäksi voitaisiin hyvin väittää, että molemmat Habermasin reaktiotyypit esiintyvät yhtäaikaaisesti joissakin poliittisissa julkilausumissa. Ainakin Britannian hallitus on omaksunut tämän viime mainitun lähestymistavan ja on investoinut huomattavaa taloudellista panostusta elinikäiseen oppimiseen, vaikka sen politiikka onkin monia vuosia suosinut valtion roolin pienentämistä.

Pehmentäminen on prosessi, jonka kautta hallitukset voivat pyrkiä suojelemaan maittensa väestöjä globaalien markkinoiden tylyiltä realiteeteilta – voimilta, jotka johtavat vaurauteen ja köyhyyteen, työllisyyteen ja työttömyyteen, itsensä auttamiseen ja hyvinvointipalveluiden rautumiseen ja niin edelleen. Tässä mielessä hallitukset ovat juuttuneet puun ja kuoren väliin – ne tarvitsevat globaalin kapitalismin tukea saadakseen maahan työllistyvyyttä ja vaurautta, mutta niillä on myös tarve suojella väestöjään juuri niiltä samoilta voimilta, joita toisaalla houkuttelevat ja rohkaisevat. Niiden asema on siis todellakin ristiriitainen.

Pehmentäminen ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen reaktio: jopa EU ja kansalliset hallitukset ovat yrittäneet saada jäsenvaltioiden väestöt mukaan osallistumaan poliittiseen, demokraattiseen toimintaan kaikilla sen tasoilla, ja elinikäinen oppiminen nähdään avaimena ihmisten osallistamiseen.

Eräs elinikäisen oppimisen ilmenemismuoto – ja sellainen, jossa oppiminen painottuu laajempaan kuin vain työssä ja työtä varten oppimisena – on oppiminen alueellisesti tai yhteisöllisesti, alueelle tai yhteisölle. Siihen liittyy myös työ ja yritykset, mutta se ulottaa katseensa laajemmalle, kaikkiin alueen tai yhteisön piirteisiin ja kysymyksiin. Longworth (1999, 114) onkin esittänyt, että

paikallinen oppimisverkosto koostuu seuraavista osa-alueista:

- perus- ja toisen asteen koulutus;
- yliopistot ja kolmannen asteen koulutus;
- teollisuus, yritysmaailma ja kauppa;
- ammatilliset ryhmät ja erityisintressiryhmät;
- aikuiskoulutus ja ammatillinen koulutus;
- sosiaalipalvelut ja vapaaehtoisjärjestöt;
- paikallinen hallinto.

Tällaisten oppivien alueiden tavoitteena on luoda oppimisen kulttuuria, tai paremminkin tarkoituksellisen oppimisen kulttuuria, sillä oppimista sinänsähän tapahtuu luonnostaan elämän prosessissa. Tämä tarkoituksellinen oppiminen on kuitenkin pääasiassa ammatillista, vaikkakin oppivissa kaupungeissa ja alueilla painopiste on enemmän ei-ammattillisessa oppimisessä kuin on oppivissa organisaatioissa. Toinen oppivien kaupunkien ja alueiden tarkoitus on Britannian Department for Education and Employment'in (1998) julkilausuman mukaan 'tukea elinikäistä oppimista' sekä 'edistää sosiaalista ja taloudellista uudistumista kumppanuuksien, osallistumisen ja aikaansaamisen kautta' (s.1).

Omassa julkaisussaan, jossa he tarkastelevat Espanjan baskialueita oppivana alueena, Jauraritz ja Vasco (nd) [nettidokumentti?] menevät tulkinnaansa pidemmälle. He esittävät, että kyseessä on paradigman muutos, sillä oppivissa alueissa ihmiset asetetaan politiikan keskiöön työllistettävyyden tai taloudellisen voiton sijaan, ja siinä keskitetään huomio innovaatioon, yhteiskunnalliseen osallistamiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. Tämä valkoinen kirja asettaa oppivat alueet liikkeenä selkeästi eurooppalaiseen kontekstiin ja näkee ne urauurtavana aloitteena. EU itse on tukenut eurooppalaisia verkostoja edistämään elinikäisen oppimisen alueellista ulottuvuutta (Euroopan komissio 2003).

Tämän kaltaisen liikkeen sanoma on se, että paikallisten ihmisten tulisi mennä aktiivisesti mukaan paikallisiin demokraattisiin elinikäisen oppimisen prosesseihin, jotka voivat pehmentää globaalin kapitalismin hallitsevien voimien vaikutusta.

Yhteenveto

Kuinka olosuhteet ovatkaan muuttuneet sen jälkeen, kun alussa mainitsemani kokenut professori esitti väitteensä – tänä päivänä hallitukset tarvit-

sevat korkeasti koulutettua väestöä. Nyt ne tarvitsevat kansaa, joka on valmis toimimaan aktiivisina kansalaisina, sillä hallitukset eivät itse enää ole sellaisessa asemassa, että voisivat näin toimia. Niinpä niiden on valjastettava paikallisten alueiden oppimispotentiaali voidakseen luoda pehmentävän vastavoiman talouden globalisoitumisen koville realiteeteille. Tavallaan tämä merkitsee sen tunnustamista, että ihmiset kykenevät toimimaan omasta puolestaan.

Globaalin alarakenteen valta on silti sellainen, että edes suuria määriä oppivia alueita luomalla ei kyetä tekemään todeksi näkyä paremmasta globaalista maailmasta. Tuo näky jää yhä epäselväksi ja kaukaiseksi, mutta ainakin oppivat alueet ovat askel oikeaan suuntaan.

Lähteet

- Abercrombie, N., Hill, S. and Turner, B. (2000). *Dictionary of Sociology*. Harmondsworth: Penguin (Fourth Edition).
- Bauman, Z. (1988). *Freedom*. Milton Keynes: Open University Press.
- Bauman, Z. (1998). *Work, Consumerism and the New Poor*. Buckingham: Open University Press.
- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: Sage.
- Beck, U. (2000). *What is Globalization?* Cambridge: Polity.
- Bornshier, V. Multinational Corporations and Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 1980 Vol. 7, 191–210.
- Department for Education and Employment (1998). *Learning City Network: practice, progress and value*. London: Department for Education and Employment.
- European Commission (2001). *European Governance: a white paper*. Brussels: COM(2001) 428 final.
- European Commission (2003). *European Networks to Promote the Local and Regional Dimension of Lifelong Learning ('R3L' Initiative)*. Brussels: EC – Education and Culture.
- Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. London: Sage.
- Friedman, T. (1999). *The Lexus and the Olive Tree* New York: Farrar Straus Giroux

- Galtung, J. (1971). A Structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace Studies*, Vol. 8, 81–117.
- Gibbons, M. (2004). Globalization, Innovation and Socially Robust Knowledge. In King R (2004) *The University in the Global Age*. Basingstoke: Palgrave, 96–115.
- Habermas, J. (2006) *Time of Transitions*. Cambridge: Polity.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. and Perraton, J. (1999). *Global Transformations*. Cambridge: Polity.
- Jarvis P. (2007). *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society: sociological perspectives* London: Routledge.
- Jarvis, P. (forthcoming) *Towards a Just Learning Society: a revolution in learning*. London: Routledge.
- Jaurilaritza, E. and Vasco, G. (nd) *The Basque Country: A Learning Region. White Paper on Lifelong Learning*. San Sabastian: Donostia.
- King, R. (2004). *The University in the Global Age*. MacMillan: Palgrave.
- Longworth, N. (1999). *Making Lifelong Learning Work: learning cities for a learning century*. London: Kogan Page.
- Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and Homogeneity – Heterogeneity. In Fetherstone, M. et al (1995) *op cit*.
- Sklair, L. (1991). *Sociology of the Global System*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Social Trends 2006* No 36 Office of National Statistics Basingstoke: Palgrave. Macmillan.
- Wallenstein, I. (1974). *The Modern World System*. New York: Academic Press.
- Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Unwin.

Viitteet

1. Monikerroksinen hallinto on käsite, jota on ensimmäiseksi käyttänyt Held et al (1999, 62–77), mutta käytän sitä tässä yksinkertaisemmassa muodossa.
2. Kiitokseni Helena Streiffertille Jönköpingin yliopistosta, joka on esittänyt että minun pitäisi lisätä tämän kaavion rakenteeseen myös järjestöt.
3. On tärkeää huomioida, että hyödykkeillä ei tarkoiteta ainoastaan teollisesti tuotettuja aineellisia hyödykkeitä, sillä myös rahoitushyödykkeet ja jopa oppiminen ja oppimateriaali voidaan nähdä hyödykkeinä, ja niiden myynti muodostaakin suuren osan bruttokansantuotteesta. Esimerkiksi Britanniassa nämä sektorit muodostavat noin viidenneksen kokonaiskansantuotteesta.
4. Joskus tätä harhaanjohtavaa tietoa tarjoavat julkisuuden henkilöt, joille maksetaan suunnattomia summia siitä, että he asettavat statuksensa palvelemaan kyseistä tuotetta. Voidaan hyvin väittää, että julkisuuden henkilöillä on tässä prosessissa merkittävä moraalinen rooli jota he eivät ehkä tule tarkkaan ajatelleeksi kun sovitaan siitä mitä tehdään ja millä korvauksella.

Surreyssä Englannissa asuva professori Peter Jarvis on kansainvälisesti tunnetuimpia ja arvostetuimpia aikuiskasvatustieteilijöitä. Hän on haluttu ja kysytty luennoitsija eri puolilla maailmaa ja hänen oma julkaisutuotantonsa on laaja ja monipuolinen. Luennoitsijana ja kirjoittajana hän on suuri pedagogi.

Peter Jarvis on ennen muuta analyyttinen ajattelija ja verkostoituja, joka yhdistämällä olemassa olevaa tietoa luo uutta, kriittistä ajattelua.

Peter Jarvisin poikkeuksellisen laajat kansainväliset kontaktit hyödyntävät myös suomalaisia aikuiskasvatustieteilijöitä, joista moniin hänellä on tiiviit ja lämpimät yhteydet. Edellä oleva artikkeli perustuu hänen LLinE-konferenssissa Rovaniemellä pitämäänsä esitelmään tammikuussa 2007.